

Medya Sektöründe Çalışma İlişkileri Sorunları ve İletişim Hakkına Etkisi

Yard. Doç. Dr. Can BİLGİLİ

Özet

Dünyamızın hızla değişen ve gelişen koşullarında, artık kitle iletişim olgusunun bir anlamda biçimlendirdiği, meydana getirdiği bir yaşamsal evrende soluk alıp veriyoruz. Hayatımızı doğrudan ilgilendiren bir çok kararımızda, etrafımızda oluşan kitle iletişim mesajlarının önemli bir payı var. Hergün kitle iletişim mecraları aracılığı ile bizlere ulaşan mesajların, kimi zaman içeriğini sorguluyor, kimi zaman sorgulamaksızın tüketiyor ve bir sonraki mesajların tüketimine koşuşturuyoruz. Kitle iletişim üretim sürecinin doğal çıktılarının hızlarıyla yarışırmasına... Yaşama alanımızda içselleştirdiğimiz ve düşünmeksizin ürettiği ürünleri talep ettiğimiz kitle iletişim ana kavramı, sürecinin doğal bir sonucu olarak günümüzde, "iletişim hakkı" olgusuyla karşımıza çıkmaktadır ve doğal bir insan hakkı olarak giderek önemini arttırmaktadır. Günümüzde kitle iletişim ilişkileri evreninde bu hakkın işleyebilmesinin koşulları tartışılmakta, bireylerin kitle iletişiminden eşit, demokratik ve katılımcı olarak yararlanabilmelerinin, insanlığın geleceği açısından önemine vurgu yapılmaktadır. Kitle iletişiminin, varoluş ve üretim niteliği itibarıyla yapılanması, işleyiş biçimi, bize toplumların yaşam biçimleri, tercihleri ve hatta demokrasi kriterleri konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Bireylerin, kitle iletişim evreninden "iletişim hakkı" olgusu çerçevesinde yararlanabilme sürecinin işlerliği, her şeyden önce, hem tükeci konumundaki hem de enformasyon üreticisi konumundaki bireylerin, kitle iletişim ürünlerinin üretim süreçlerindeki varoluş biçimlerine doğrudan bağlı bulunmaktadır. Tüketici konumundaki bireylerin kitle iletişim üretim alanları ile ilgili ilişki biçimlerinin önemi ve tartışması, günümüzün küreselleşen dinamikleri çerçevesinde yeni değildir. Kitle iletişim üretim biçimlerindeki değişimlerin, katılımcı bir demokrasi modelini güçlendireceğini söyleyenler kadar, merkezileştirici olduğuna ve yeni güçleri ortaya çıkaracağına dair fikirleri seslendirenleri de bulunmaktadır. Kitle iletişimi üretim yapılarının, özgürlük araçları olabilmeleri için demokratikleşmeleri istemi yalnızca mülkiyetteki yoğunlaşmaların engellenmesi, tekellere izin verilmemesi gibi istemlerden ibaret değildir. Kitle iletişiminin, toplumların bütününe hangi ölçüde temsil edip, ne kadar doğru biçimde yansıttıkları, üretim kararlarının nasıl alındığı, bu kararlara katılım yöntemleri de tartışmanın diğer başlıklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim ürünlerinin üreticilerinin çalışma ilişkilerine dayalı varoluş biçimleri de üretilen iletişimin niteliği üzerinde doğrudan etkide bulunmaktadır. Artık, kitle iletişim alanında üretim ilişkilerinde bulunanların, ilişki biçimlerinin ne şekilde olması gerektiği noktasında tartışmaların başlatılması kaçınılmazdır. Zira iletişim hakkı olgusunun işlerliği, iletişimi üretenlerin üretim süreci içindeki varoluş biçimleriyle ilişkilidir. Bugün mesleki alanda en çok tartışılan konulardan birini bu çerçevede "yayın (editoryal) bağımsızlığı" kavramı oluşturmaktadır. Medya içi özgürlük söyleminin, açıkça ve görünür bir şekilde tartışılan bu kavramının işlerliliği de, yine üretim ilişkilerinin niteliğine doğrudan bağlı bulunmaktadır. Ülkemizde medya sektöründe 'çalışma ilişkileri alanı' ciddi bir sıkıntı sürecinden geçmektedir. Makalede sayısal verilerle medya sektörünün içinde bulunduğu çalışma ilişkileri konumunun eleştirisine yer verilmiştir. Medya içi eşitlikçi üretim ilişkileri sürecinin varolmayışı başta belirttiğimiz iletişim hakkı işlerliğine kadar giden süreçte birtakım sorunların doğmasına doğal olarak neden olacaktır.

Abstract

In the changing and flourishing conditions of our world now we're respiring in the vital universe which is shaped partly by the mass media phenomena. The importance of mass media messages is certain within our decisions which are directly related to our lives. Sometimes we question the messages which salute us by means of mass media channels and sometimes we hurry into the following one without questioning as if the mass media production process competing with the rate of its natural outputs. The main concept of mass media that we internalize in our vital universe and we demand the products of which produced without considering, today faces us the concept of "the right of communication" as a consequence of its natural process and it gains importance as a natural human right. Today in the mass media relations conditions of this

right's operability is being discussed and the importance of individuals utilizing mass media equally, democratically, participatorily is being emphasized. The structure of mass media by means of quality of its existence and production, its way of working, gives us the clues about life styles, choices even the criterion of democracy of societies.

Individuals benefit the mass media universe via "communication right" phenomena is directly related to the form of its existence during the production of mass media both for the individuals in the condition of consumer and individuals in the condition of producer of information. The importance and the discussion of the form of the relation between individuals in the condition of consumers and the areas of mass media production are not new in the frame of today's globalizing dynamics. It is said that the changes of forms of the mass media production strengthen the participatory democracy model and it is also said that the changes reveal centralizing, new powers. For the structures of mass media production to be tools of freedom, the request for democratization is not only a request for avoiding the intensity of possession and not allowing the monopolies. How and to what measure the mass media represents the whole of the society; how the production decision of the communication product is made and the methods of participation to these decisions are the other headlines of the discussion. Consequently the quality of the productions of mass media is directly related with these products' producers' working conditions by means of relations. Now it should be taken into hand how the relations between the mass media production and the producers should be. Because the operability of the communication right phenomenon is related with the form of existence of the ones who produce the communication during the production process. Today it is almost the most discussed subjects in the professional area with the concept of "editorial independence". In our country in the sector of media "the area of working" is facing a considerable difficulty. In the article there is the criticism of media sector's working relations at present time with numerical datum. Thus the productions of relation within the inner media does not supply an equality and consequently this leads some problems which stands until the process of operability of communication right which is mentioned in the beginning.

Giriş

Günümüz dünyasında bireylerin temel haklarından biri olarak kabul edilen iletişim hakkı, iletişim sürecinin alan/tüketen ekseninde bulunanlar kadar, iletişim sürecini üreten başlıca alanlardan olan kitle iletişim araç/yapıları açısından da ele alınması gereken önemli bir kavram. Dolayısıyla, iletişim sürecini/ürününü üreten, anlam üreticilerinin ve iletişimi alanların mesaj üretim-tüketim ilişkilerini kavramak, kitle iletişim sürecini kavramamızda zorunlu bir süreçtir (Burton, 1995: 43). Ama bir o kadar önemli olan, kitle iletişim araçlarının üretim süreçlerine ilişkin çalışmak yani anlamın üretimini/üretim ilişkilerini araştırmaktır. İletişim hakkı kavramının somut olarak işlerliği, her şeyden önce iletişim üretim sürecinin doğal haklar olgusuna uygun olarak, özgür ve demokratik bir ortamda gerçekleştirilmesine doğrudan bağlıdır.

Kitle iletişimi üretim yapılarının ve üretim ilişkilerinin basının klasik teorileri çerçevesinde analiz ve değerlendirmeleri yeni değildir. Çoğulcu ve marksist bakış açılarının kitle iletişimi üzerine değerlendirmeleri, iletişim araştırmacılarının devamlı gündemindedir. Çoğulcular, toplumu, hiçbiri -her zaman için- başat olmayan birbirleriyle rekabet halindeki grup ve çıkarlar karması olarak görürler. Medya örgütleri devletten, siyasal partilerden ve kurumlaşmış baskı gruplarından önemli derecede özerkliğe sahip sınırlı örgütsel sistemler olarak görülür. Medyanın denetiminin, medya çalışanlarına hatırı sayılır bir esneklik derecesi tanıyan özerk medya yönetimi seçkinlerinin ellerinde olduğu söylenir. Marksistler kapitalist toplumu bir sınıf tahakkümü toplumu olarak görürler ve medya çalışanları, özerklik yanılısaması içinde olsalar da başat kültürün normları içinde toplumsallaşmakta ve bu normları içselleştirmektedirler (Curran, 1994: 328). Tartışmalar, sunulan toplum modelleri etrafında medyayı da içine alarak devam etmektedir. 1980'lerle başlayan süreç içinde, ekonomi politik geleneğindeki araştırmacılar, Birminhgam okulunun üstü örtülü olarak da olsa kabul ettiği çoğulcu argümanından, yayın bağımsızlığı olgusundaki "göreceli özerklik" anlayışından geri adım atmaya başladılar. Nitekim, önde gelen bir siyasal ekonomist olan Peter Golding, "refah devletinin otlakçıları"na karşı açılan mücadeleyi açıklarken, basının ekonomik mülkiyetinden ziyade ideolojik yönetimin ve muhabirlerin bireyci değerlerinin önemini vurgulamıştır. Çoğulcuların eleştirel alanlarına, zaman zaman kendi yaklaşımları da girmektedir. Her şeyden önce toplum içindeki gruplar ve sınıfların medyaya erişimleri eşitsizdir ve kendi görüşlerini ve çıkarlarını genelleştirmede başvurmak zorunda oldukları kaynakların dağılımı da eşitsizdir. Liberal gelenek içindeki bazı araştırmacılar, çoğu medya kurumlarının örgütsel iş programlarının ve değerlerinin güçlü çıkarlara hizmet etme eğiliminde olduğu görüşünü kabul eder olmuşlardır (Curran, 1994: 339).

Yaşanan gerçekler çerçevesinde bu eleştirel yaklaşımların merkezinde anlam üreticisi; yani medya profesyoneli bulunmaktadır. Hangi teori içinde tartışılırsa

tartışılın, yaşanan kitle iletişim üretim sürecinin, yayın bağımsızlığı olgusu bakımından değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Kitle iletişim eşitsizlikleri eleştirilerinin merkezinde duran ve bu üretim sürecinde var olan; (a) anlam üretim ilişkilerindeki egemenlik alanlarının çizgileri; (b) anlamın oluşum ve dolaşım sürecindeki karar etkinlikleri; (c) anlamın içeriği üzerindeki roller ve kitle iletişim ürün söyleminin biçimlenişinden kimin ne anladığı; (d) mesleki yaşam formlarının anlam gelişimine etkileri; (e) anlamın oluşumundaki ortamın ekonomi-politik niteliği ve egemenlik ilişkileri gibi bir dizi söylem, kitle iletişim sürecinde bulunan herkesi, anlam üreticileri olan meslek profesyonellerinin, her açıdan, egemenlik ve bağımsızlık niteliklerini sorgulamaya götürmektedir.

Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi'nce kabul edilen normlardan biri olan ve bireyin gelişiminde önemli bir payı bulunan, bireylerin iletişimden özgürce yararlanabilmeleri hakkını içeren iletişim hakkı kavramı, öncelikle enformasyon üreticilerinin, bireyin yaşamı üzerindeki doğrudan etkide bulunma imkanlarına sahiplikleri dolayısıyla önem taşır. Bu kavram, haber verme hakkını olduğu kadar, haber alma, her türlü bilgiyi edinebilme ve herkesin iletişim kanallarıyla sesini duyurabilmesi haklarını da kapsar. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesi, çok güçlü ahlaki ve moral değerler içeren, tüm insanların fikir ve ifade özgürlüğüne sahip bulunduğunu belirten bir maddedir; ama hem hükümet, din, iş vb. çevrelerinin hem de diğer baskı gruplarının kontrolünü ve yönlendirmesini ve iletişimde tekeli güçlerin müdahalesini öngöremediği, bu özgürlük ve hakları sağlayacak gerekli araçları/yolları gösteremediği için günümüzde yetersiz kalmakla eleştirilmektedir (Oktay, 1990: 119-120). İletişim hakkı, yalnızca bu haktan yararlananları değil aynı zamanda bu hakkın oluşumunda önemli bir payı bulunan, enformasyon üreticileri olan kitle iletişim çalışanlarını her boyutuyla ilgilendirmektedir. Bu hakkın özgürce işleyebilmesi ve iletişim süreci özgürlüklerini kapsayabilmesi için öncelikle kitle iletişim alanında enformasyon üretenlerin özgürlük konumlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira iletişim hakkının işleyebilmesi hürriyetler ortamını zorunlu kılmaktadır. Eğer kitle iletişim alanında çalışanların özgürlüklerinin sorgulandığı bir enformasyon ortamından sözederek, bu takdirde iletişim hakkının özgürce işlediğinden iddia edemeyiz.

Sermaye Gücü ve İletişim Hakkı Olgusuna Etkisi

İfade özgürlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygıyı sağlamak için kabul edilmiş olan ve İnsan Hakları Bildirgesi ile uluslararası çeşitli belgelerle güvence altına alınan demokratik sürecin başta gelen yaşamsal bir ögesidir. Bu güvencelerin gereği olarak her ülke halkı, sınırlara bakılmaksızın ve karışılmaksızın haber, enformasyon ve düşünce elde etme hakkına sahiptir ve bu hak demokratik sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Haber, enformasyon ve düşünceleri iletme hakkı ile haber, enformasyon ve düşünceleri alma hakkı olarak belirtilen bu iki temel hak, iletişim araçlarında çalışanların, hiç kimsenin müdahalesi olmadan ve tam bir güven içinde haber, enformasyon ve düşünce

toplama ve iletmedeki rollerinin nesnel bir şekilde uygulanma hakkına geniş ölçüde bağlıdır. İletişim hakkı ve bilginin toplanması ve halka yayılması işinde görev yapanların etkili bir biçimde korunmalarına bağlıdır. Bu koruma ise fiziksel nitelikte bir korumanın da ötesinde, aynı zamanda haberi, enformasyonu, düşünceleri toplayanların ve kamuya yayanların bağımsızlıklarının ve mesleki dürüstlüklerinin korunmasıdır. Koruma, yalnız gazetecileri değil, gelişmiş çok sayıda ve çeşitli mesleki alanlardan olup kitle iletişim araçlarında görev yapan bütün kişileri de kapsamına almalıdır (MacBride, Abel, Beuve-Mery, 1993: 261-262).

Günümüzde subjektif bir iletişim hakkının anayasa, ya da yasalarla yurttaşlara tanınması konusunda en özgürlükçü bilinen ülkelerin bile tereddütleri olduğu anlaşılmaktadır. Birçok ülke iletişim hakkı yerine "haber alma hakkı", "basın özgürlüğü" gibi genel düzenlemelere ve bunların nasıl sınırlanacağını gösteren hükümlere yer vermektedir. Oysa günümüz basın özgürlüğünü içine alan haberleşme özgürlüğü kavramı uygulamada topluma ait bilgilenme hakkının bir uzantısıdır.

Basının, tarihi süreç içinde bilinen ilk modern kitle iletişim aracı olması nedeniyle iletişim özgürlüğünün –haberleşme özgürlüğü olarak da ifade edilmektedir– ilk biçiminin "basın özgürlüğü" şeklinde olduğu görülmektedir (Bkz: Basında Tekelleşmeler: 1989: 4). Batı dünyası iki yüzyılı aşkın bir süredir çok önemli iki kavramın evrensel hale gelmesi için çalışmaktadır. Bunlar düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü ile basın özgürlüğüdür. Birincisinin geçmişi insan kadar eskiye gider. Bir insan hakkı olarak kabul edilmesi daha yakın tarihlerin gelişimidir. Basın özgürlüğü ise görece yeni bir kavramdır, ama iki yüzyıllık gelişme, bu özgürlüğün kullanımı açısından yeterli olmamıştır. Yerine daha geniş bir içerikle iletişim özgürlüğü, aydınlanma hakkı ya da bireyin habere, bilgiye ulaşabilme özgürlüğü önerilmektedir. Bu özgürlüklerin kapitalizmin egemen olduğu her yerde aslında ekonomik olanaklarla yakından ilişkili olduğu, yine Batılı yazarlar tarafından bütün dünyaya öğretilmiştir (Alemdar, 2001: 273).

Klasik basın özgürlüğü anlayışı açısından genellikle basının devlet aygıtı karşısında siyasi özgürlüğü ele alınmıştır. Oysa anlam üreticilerinin karşısında üretim ve iletim alanında, sınırlama gücüne sahip, iki egemen bulunmaktadır. Bunlardan ilki siyasi iktidar merkezleridir. Doğrudan ya da dolaylı olarak kitle iletişim araçlarını denetleme ve etkileme olanağına sahiptirler. İkinci sınırlamanın kaynağı ise günümüz ekonomi-politik anlayışlarının bir uzantısı olarak somut ya da soyut niteliği ile sermaye gücüdür. Yani sermayenin gücünün yarattığı yönetim ve kontrol anlayışlarıdır. Kitle iletişim araçlarına sahip olanlar bu araçları kendi kişisel çıkarları için kullanmaktan tarih boyunca çekinmemişler, parası olan "zihinlerin efendisi" de olabilir anlayışını günümüze taşımışlardır. Fransız Basın Enstitüsü öğretim üyelerinden Jacques Le Bohec 17 Haziran 1998 tarihinde Le Monde gazetesinde yayımlanan "Basın Özgürlüğünün Paradoksları" başlıklı

makalesinde basın özgürlüğü ile sansür arasındaki ilişkilere değinirken, başta Fransa olmak üzere Batı ülkelerinde basın özgürlüğünün, Üçüncü Dünya ülkelerine kıyasla farklı boyutları olduğunu belirtmektedir. "Basın özgürlüğü sadece fiziki şiddet uygulamalarıyla kısıtlanmıyor" diyen Fransız uzman, Batı ülkelerinde sansürün çok daha ince, görünmeyen, çok daha dolaylı ve kimi zaman da çok daha etkin bir şekilde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Yazar basın özgürlüğünü kısıtlayan ve bu nedenle de doğrudan ya da dolaylı olarak sansür sayılabilecek diğer dış baskıları, sansüre yol açan faktörleri ve olguları şöyle sıralamaktadır: "Devlet büyüklerine hakaret, özel yaşamı koruma ve devlet sırrı konularını düzenleyen yasa ve tüzüklerden oluşan hukuki çerçeve; basın-yayın meslek ahlak ilkeleri ya da sendika, dernek gibi mesleki kuruluşların tüzükleri ayrıca gazetecilerin çalıştığı medya kuruluşlarının ilkeleri; medya kuruluşlarının çalışma yöntemleri, ast-üst ilişkileri; tiraj ya da izlenme oranlarının oluşturduğu toplumsal baskı ile kimi zaman gerçeklerin saklanması ya da tahrif edilmesini zorunlu kılan gelenek ve görenekler; gazetecilerin asıl görevi olan gerçeği olduğu gibi aktarma zorunluluğu ile çalıştığı kurumun, yaşadığı ülkenin, yurттаşı olduğu devletin çıkarları arasında olası bir çelişme halinde işsiz kalma riski; reklamlar, özellikle de gerçeğe çelişkili davranışları olan reklamveren kurumların baskısı; ve tabii ki otosansür tehlikesi" (Duran, 2001: 74-75).

Uluslararası iletişimde "özgür haber dolaşımı"nın tartışıldığı, 1978 tarihli Mac Bride Komisyonu raporunda, uluslararası iletişimin özgürce işlenmesinin önündeki engeller iki kategoride değerlendirilmiştir. Birinci kategoride; açık engeller tanımlanırken ikinci kategoride; gizli engellerin altı çizilmiştir. Buna göre; (a) fiziksel baskılar ve engellemeler; (b) idari tedbirler; (c) haberciliğe ilişkin hukuki prosedürler; (d) meşru ve hukuki tekel durumları, açık engeller olarak tanımlanmıştır. Konumuzu özellikle yakından ilgilendirenler ise gizli engeller ve kısıtlamalardır; (a) ekonomik ve sosyal baskılar; (b) monopollerin ve baskı gruplarının fiili müdahaleleri; (c) siyasal, mali ve teknolojik yetersizlikler; (d) yayıncılar ve gazeteciler arasındaki eşitsiz ilişkilerden kaynaklanan zorluklar (Oktay, 1990: 112-113).

İletişim ilişkilerinde güç ve egemenlik ilişkileri kavramının da, iletişim sürecinin değerlendirilebilmesi bakımından doğrudan etkisi bulunduğu kabul edilmektedir. İletişimi üreten ve tüketen arasındaki soyut/somut güç kadar, iletişim sürecini/ürününü üretenler arasındaki ilişkilerin güç nitelikleri de iletişimin niteliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Kitle iletişim üretim süreci ilişkilerinde de her üretim ilişkisinde yaşanan doğal gelişimler gibi, araçlara sahiplik, araçları kontrol edebilme, güç, etkenlik, ve manipüle etme olanaklarını verir ve olasılığını arttırır. Kitle iletişim ilişkisinde kitlelerin, "tüketici" izleyici durumuna düşürülmesinin en önde gelen nedenlerinden biri de budur. Bu simetrik olmayan bir iletişim ilişkisini belirler. İrfan Erdoğan iletişim ilişkilerinde simetrik ve demokratik veya eşitlikçi bir ilişki biçiminin olabilmesi koşullarını ise; a) İletişimi başlatma, başlatabilme özgürlüğü; b) İlişkinin içeriğini saptama özgürlüğü; c)

İlişkinin materyal koşullarını kullanma gücüne sahip olma özgürlüğü: d) İletişimi alma özgürlüğü; e) İletişim ilişkisinden kaçınma veya ilişkiyi durdurma özgürlüğü, başlıkları altında incelemektedir (Erdoğan, 1997: 109-111).

Gazetecinin ekonomik bağımsızlığı, düşünce ve ifade özgürlüğü ile doğrudan ilintili olup bunun güvencelerinin oluşturulması gereksinimi ortadadır. Bu konuda çalışanların sendikal haklarından, iş güvencelerine kadar birçok alanda yapılmış düzenlemeler mevcut olup, ülkemizde de konuyla ilgili yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak ülkemizde gazetecilerin sendikal örgütlenmelerine ve bir iş yasasına sahip olmalarına bir engel bulunmamakla birlikte, bu konuda gerek yasal boşluklar ve gerekse gazete işletmelerinin örgütlenme biçimlerindeki oluşan serbest piyasa fırsatları, gazetecileri soyut/somut sermaye karşısında güçsüz bir konuma itmektedir. Günümüzde ülkemizde sendikal basın organı sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar olup, sendikalı çalışanların çoğunluğunu yarı özerk devlet kuruluşu olan Anadolu Ajansı çalışanları oluşturmaktadır. Yine basın çalışanlarının tabi oldukları 212 sayılı yasa işlerliğini yitirmiş olup, basın çalışanları birçok özlük hakkından mahrum bulunmakta ve daha da ötesi, çalışma ilişkilerinde iş güvencesinden yararlanamamaktadır. "Günümüz serbest piyasa ekonomilerinin yoğunlaştırdığı keskin rekabet ortamında başarının tek kriteri karlılık esasları üzerine inşa edilmekte ve bu durumda yayın bağımsızlığına yönelik piyasa baskılarının doğal oluşum sürecini hazırlamaktadır. Gazeteciliğin tanım, işlev ve kurallara uygun bir şekilde icra edilebilmesi için, olmazsa olmaz koşul olan bağımsızlık, kimi zaman işveren, kimi zaman da reklamveren yüzünden, bazen de ülkenin genel ekonomik durumu nedeniyle tehlikeye girmektedir. Dolayısıyla da, editörü yönlendiren temel etkenin bağımsız mesleki kaygılar mı, yoksa çevrenin mali baskısı mı olduğu tartışması gündeme gelmektedir" (Duran, 2001: 49).

Kitle iletişim sürecinin varoluşu, beraberinde kitle iletişim üretim sahasının içinde bir dizi kararlar sürecini gerektirecek ve egemenlik ilişkiler dizisi kaçınılmaz olarak oluşacaktır. Kitle iletişim üretim ortamının çalışma ilişkileri; ekonomik üretim faktörleri üzerindeki kullanım ve mülkiyet tanımlamaları; ürün üzerindeki sahiplik hakları ve nihayetinde ürünün oluşumunun ve iletişim sürecinin başlama ve sonlanma arasındaki sürecin üzerindeki karar iradesi alanlarının tanımları; bize iletişim hakkının demokratik, eşitçil ve özgürce kullanımı ya da kullanılamaması açısından ciddi ipuçları verecektir. İrfan Erdoğan'a göre; kitle iletişimi egemenlik (ve mücadele) iletişimidir. Mülkiyet sahiplerinin genel politikaların çizilmesi ötesinde günlük yönetim ve yürütümle, özellikle iletişim alanında, baskıcı ilişki yok gibidir, varsa bile, çok dolaylı yollarla ifade edilir. Profesyonelliğin öğreniminde, en baş rolü örgüt içi 'egemen iş yapma tarzı', 'atmosfer' ve ilişkiler oynar. Profesyonellik neyin nasıl yapılması yanında neyin yapılmamasını da anlatır. Kitle iletişiminin profesyonel eşik bekçileri hangi konuyu, olayı, hangi gerçekleri, gerçeklerin hangi yüzünü ve hangi dünya görüşünü paketlemeleri gerektiğini öğrenir, öğretir ve uygular. Bu öğrenim ve uygulama sırasında kendini

sansür etme olağan olarak veya kaçınılmaz olarak kendini benimsetir (Erdoğan, 1997: 243-245).

Yayın bağımsızlığı açısından, meslek profesyonelinin, korunması gerekliliğinin yalnızca fiziksel bir korumayı içermediğini daha önce belirtmiştik. Bu konuda bağımlı çalışan konumunda bulunan anlam üreticisinin, üretim ilişkilerindeki egemenlik alanlarının belirginleşmesi ve mesleki ilişkilerin gerektirdiği eşit ve katılımcı kimliğini koruması adına; çoğulcu teorilerinin uzantısı serbest sözleşmeye dayalı üretim ilişkilerinin biçimlenişindeki eşitçi ilişkiler yapısının oluşumu ve korunması da son derece önemlidir. İşte sadece bu gerekçeler onun ekonomik hakları kadar, düşünce ve ifade özgürlüğü alanlarındaki haklarının korunmasını gerektirdiğinden, bu alandaki örgüt/kurumların, üretim ilişkileri temel alanında yeni yaklaşımların oluşmasında etken olmalarına neden olmuştur. Kitle iletişim sektöründe de bilindiği üzere, liberalist görüşlerin serbest sözleşmeye dayalı toplumsal ilişkileri niteleyen ve düzenleyen anlayışlarının çıkmaza girmesiyle, sosyal devlet anlayışının ürünleri ortaya çıkmıştı. Ülkemizde de bu gelişmelerin gerçekleşmesine paralel olarak, kitle iletişim alanında çalışan ve çalıştıran arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi yolunda düzenlemeler oluşturulmuş ve kitle iletişim sektörünün üreticilerine 212 sayılı yasa ile değişik 5953 sayılı yasayla, çalışma ilişkilerinden kaynaklanan birtakım haklar tanınmıştı. 212 sayılı yasa, Deniz İş Kanunu gibi ülkemizde kitle iletişim sektöründe çalışan üreticilere yönelik özel bir iş yasasıdır. İletişim hakkı olgusunun pratikte işlerliği ile, özgür ve demokratik üretim süreçlerinin varoluşu, iş ilişkilerinde eşit ve demokratik süreçlerin işlenmesi ve üretim süreçlerinde eşit ilişkilerin varlığından geçmektedir. Yayın bağımsızlığının varlığı olgusu, yayının üretimini gerçekleştirenlerin herhangi bir mesleki ilke dışı baskıya maruz kalmamalarını gerektirir. Günümüzde siyasal baskılar kadar, üretim sürecinin bir unsuru olan sermaye gücünün baskısı da yayın bağımsızlığını doğrudan etkiler konuma gelmiştir. Zira üretim ilişkilerinde, üretimin tarafları arasındaki ilişkilerin dengesi bozulmuştur.

Basın İş Kanununa Göre Çalışanlara İlişkin Veriler Neyi İfade Ediyor?

Ülkemizde 1990'lı yıllardan bu yana meslek profesyonellerinin medya aygıtlarında çalışma ilişkilerinden doğan olumsuz gelişmelere karşı korunma mekanizmaları oldukça zayıf kalmıştır. Herşeyden önce uzun bir süredir, çalışma ilişkilerini tanımlayan 212 sayılı yasa ile tanımlanmış olan iş sözleşmeleri yapılmayarak, gazetecilerin çalışma ilişkileri ve buna dayalı hakları önemli bir darbe almıştır. Taşeronlaşma ve sendikasızlaştırma dönemi olarak belirtilen bu yıllarda, gazetecilere 1475 sayılı iş kanununun (yasayla değişik yeni 4857 sayılı kanun) sözleşmeleri dayatılmış ve sendika üyeliklerinden ayrılmaları yolunda baskılar uygulanmıştır. Yine medya kuruluşlarının basım teknolojisini ilgilendiren bölümlerinin çalışanları, işyeri sendika çoğunluğunun ortadan kaldırılmasına dönük olarak başka şirketlere devredilmiş ve böylelikle, yasal boşluklardan yararlanılarak gazetecilerin çalışma ilişkilerini düzenleyen ve yasal haklarını

güvence altına alan olanakları zayıflatılmıştır. Bu uygulamalar yalnızca gazetecilerin 212 sayılı kanuna dayalı iş sözleşmelerinin ortaya çıkardığı özlük haklarının koşullarının değişmesine ve hak kayıplarına sebep olmamıştır. Aynı zamanda yasanın doğrudan ya da dolaylı olarak getirdiği yayın bağımsızlığını koruma altına alan bir kısım çalışma ilişkileri kriterlerinin işlerliliğinin de doğal olarak kalkmasına neden olmuştur. Sözleşmelerle gazetecilere, dolaylı da olsa bir tür iş güvencesi getiren iş tanımlarının ortadan kalkması gibi, Basın İş Kanunu'nda var olan ve "vicdan hükmü" kavramı olarak uluslararası medya iş ilişkileri literatüründe yer alan birtakım uygulamaların ortadan kalkması yaşanan sonuçlardan bazılarıdır.

Ekonomiye dayalı kalkınma ve refah beklentisi, çalışma ilişkilerinde emek faktörünün önemszenmesini gerektirir. Emek, üretimin değişmez bir parçasıdır ve iktisadi anlamda üretim faktörlerinden biridir. Üretimin tarafları arasındaki ilişkilerin dengeli ve adil bir biçimde temininde –üretenler arası ilişkilerde– etken taraflar kadar, devlete de büyük rol düşer. Bu, geçen yüzyılın deneyimlerinin sonucunda ulaşılmış devletin sosyal fonksiyona dayalı olması gerekliliğinin doğal sonucudur. Ayrıca bu anlayış yalnızca kitle iletişim üretim alanının değil, tüm üretim alanları için gerekli ve geçerli olan bir koşuldur. Ancak kitle iletişim alanında çalışanlar için emeğin daha farklı anlamları da vardır. Herşeyden önce yapılan hizmet gerçekleştirilen bir düşüncenin/bilginin üretimini ve ifadesini kapsadığı için ciddi sorumluluklar içerir. Bilgi insanlığın ortak kullanımına açık olan kavramdır. İnsan hakları açısından son derece önem taşıyan iletişim hakkının işleticilerinden olan kitle iletişim üreticilerinin, toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilme koşullarının sağlanmasının, insanlık açısından da büyük önemi vardır. Medya ortamı sadece bir iktisadi kitle iletişimi üretimi ortamı değildir. Günümüzde çalışma ilişkilerinin üreten kesiminde bulunan çalışanların, üretim araçları üzerinde mülkiyet haklarına sahip bulunan kesime karşı, sözleşme serbestisi koşul/imkanlarına sahip olmalarına karşın, iş güvencesi yoksunluğu dolayısıyla fikri özgürlüğünü koruma ortamı kalmamıştır. Sorun ülkemizde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu konuda gerek Basın İş Kanunu ve gerekse sendikal anlamda kurumsal uygulamanın hiçbir etkisi kalmadığı gibi, sosyal devlet kuramının uzantısı olarak taraflar arası adaletli bir ilişkinin zemininin temininde bulunması gereken iktidarların da konu hakkında yasal düzenlemeleri yapmak ya da işlemlerini sağlamakta çekinceli oldukları görünmektedir. Basın İş Kanununun işlerliği konusunda ciddi şüpheler bulunmaktadır. Daha da ilginç, devlet kayıtlarında Basın İş Kanununa göre, 27 sıra numaralı gazetecilik işkolunda çalışanlara ilişkin basın kartları yönetmeliği uyarınca basın kartı sahibi olarak çalışanlar arasında bir dizi çelişki mevcuttur. Resmi çalışma istatistikleri çerçevesinde basın iş kolunda sendikal örgütlenme ile ilgili veriler ise oldukça düşündürücüdür.

Resmi Gazete'de yayınlanan 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu gereğince, iş kollarındaki işçi sayıları ve sendikaların üye sayılarına ilişkin tebliğlerde, yıllara

göre (2001 ve 2003 yılları arasındaki veriler doğrultusunda) 27 sıra numaralı gazetecilik işkolundaki toplam çalışanlar ve sendika üyesi çalışanların verileri şu şekildedir:

Yıllar	Toplam Çalışan	TGS üyesi Çalışan Sayısı ve oranı	Medya - Sen Çalışan Sayısı ve oranı
17 Ocak 2001	9.228	3.313 (% 35.90)	370 (% 4.00)
17 Temmuz 2001	9.675	3.381 (% 34.94)	296 (% 3.82)
17 Ocak 2002	9.828	3.398 (% 34.57)	370 (% 3.76)
17 Temmuz 2002	9.834	3.423 (% 34.80)	370 (% 3.76)
17 Ocak 2003	11.929	3.460 (% 29.00)	370 (% 3.10)
17 Temmuz 2003	9.955	3.459 (% 34.74)	370 (% 3.71)

Bu veriler ülkemizde gazetecilik işkolunda kayıtlı çalışanların, ortalama yüzde 35-40'lar seviyesinde bir oranının, gazetecilik işkolundaki Türkiye Gazeteciler Sendikası veya Medya-Sen'e üye olduklarını göstermektedir (Bkz: Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2002: 109-111).

Bu yıllar çerçevesinde ayrıca 2003 yılını kapsayan son rakamlarla, Basın Kartı taşıyan gazeteci sayılarının da incelenmesi gerekir. Çünkü, bu rakamlar bize öncelikli olarak sektörde kayıtlı gazetecilik işkolu çalışanları hakkında farklı bir fikir verecektir. Ayrıca bu ilişkilendirmenin gerekçesi tabiidir ki, basın kartı yönetmeliği uyarınca basın kartı alabilecek kişilerde aranan özelliklerdir. Zira yönetmelik, basın kartı alabilecek kişilerde Basın İş Kanununa, yani 212 sayılı iş kanununa göre bir sözleşme yapma koşulu aramaktadır. Ve yine basın iş kolunda bir sendikaya üyelik için de, gazetecinin çalıştığı iş yerinde Basın İş Kanununa göre bir sözleşme yapması gerekmektedir. Basın sendikalarının sendikasızlaştırma olarak adlandırdıkları sorunun en önemli yanında, sendika işyeri çoğunluğunun (yasayla yüzde 50) oluşmaması amacıyla, medya kuruluşlarının gazeteci sözleşmelerini artık Basın İş Kanununa göre değil, 1475 (4857 sayılı kanun) sayılı iş kanununa göre yapmaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla Basın İş Kanunu dışında çalışma kanunları ile yapılan iş sözleşmelerine sahip bulunan medya çalışanları, gazetecilik işkolunda bir sendikaya üye olamadıkları gibi, Basın İş Kanununun getirdiği gazetecilere dönük özel haklardan da yararlanamamaktadırlar. Sektörde iş kanunu konusundaki uygulama standartsızlığı bir başka boyutuyla karşımıza bir sorun çıkarmaktadır. Bu da kayıtsız çalışanlar sorunudur. Stajyerlik uygulaması ise işletmelerin ekonomik nitelikli kaygıları dolayısıyla kötüye kullanılmaktadır. Çalışma Bakanlığına bağlı Çalışma Bölge Müdürlüklerinde işletme düzeyinde çalışanların hangi yasaya dayalı olarak çalıştıklarını gösterir istatistiki bilgiler maalesef bulunmamaktadır.

01 Ağustos 2003 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde basın kartı sahibi sayısı toplam 9511'dir. Bunun 293'ü şeref basın kartı, 2496'sı sürekli basın kartı, 6334'ü sarı basın kartı, 388'si serbest basın kartıdır. Basın Kartları Yönetmeliği'nin basın kartı alabilecek kamu görevlileri ile ilgili 20. maddesi gereğince yaklaşık olarak 250-300 personelin basın kartı taşıdığı Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nce açıklanmaktadır. Yine Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü verilerine göre 04 Ağustos 2003 tarihi itibarıyla ulusal nitelikte yayın yapan yazılı ve görsel-işitsel yayın kuruluşlarına göre basın kartı taşıyan gazeteci sayılarının dökümü şu şekildedir:

Türkiye genelinde	
dergiden kart taşıyan sayısı	: 528
TRT Kurumu	: 1233
Anadolu Ajansı	: 256
TBMM Televizyonu	: 19
ANKA Haber Ajansı	: 19
MNG Haber Ajansı	: 49
Doğan Haber Ajansı	: 138
DTV Haber Ajansı	: 59
Milliyet Haber Ajansı	: 113
CNBC-e Haber Ajansı	: 5
Tam Gün Haber Ajansı	: 28
TGRT	: 20
NTV Haber Ajansı	: 85
NTV TV	: 24
SHOW Haber Ajansı	: 6
SHOW TV	: 75
ATV Haber Ajansı	: 41
SEM Haber Ajansı	: 40
Samanyolu TV	: 64
Yurt Haber Ajansı	: 63
Kanal 7 TV	: 6
Angora Haber Ajansı	: 3
Kanal A TV	: 6
Göktuğ Haber Ajansı	: 13
İhlas Haber Ajansı	: 70
Cihan Haber Ajansı	: 47
Dünya Haber Ajansı	: 28
Star Haber Ajansı	: 59
E-Haber Ajansı	: 14
Ey-Ha Ey Haber Ajansı	: 12
Başkent TV	: 7
Ulusal Kanal	: 6
Reuter Haber Ajansı	: 14

Bağımsız Basın Ajansı	: 4
Sabah Haber Ajansı	: 1
Ekonomik Basın Ajansı	: 3
Türk Haberler Ajansı	: 7
Türkiye Gazetesi	: 107
Milliyet Gazetesi	: 24
Cumhuriyet Gazetesi	: 67
Hürriyet Gazetesi	: 91
Star Gazetesi	: 97
Türkiye'de Akşam Gazetesi	: 74
Türkiye'de ve Dünya'da Güneş Gazetesi	: 36
Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi	: 47
Yeni Şafak Gazetesi	: 65
Milli Gazete	: 48
Anadolu'da Vakit Gazetesi	: 28
Radikal Gazetesi	: 52
Zaman Gazetesi	: 243
Vatan Gazetesi	: 57

Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Basın-Yayın Dairesi Başkanlığınca 1 Ağustos 2003 ve 3139 sayılı yazısında, bu yayın kuruluşlarının dışında Türkiye genelinde yerel ve bölgesel olarak yayınlanan gazete, dergi ve televizyonlardan kart taşıyan basın mensupları bulunduğunu belirtmiştir. Ancak kurum bölgesel ve yerel düzeydeki yayınların basın kartları dökümünü çıkartmamaktadır. Kurumla yapılan bir diğer yazışmada 12.02.2004 tarihi itibarıyla basın kartları sayısı bilgileri yeniden gönderilmiştir. Buna göre sarı basın kartı sayısı 6327, sürekli basın kartı sayısı 2525, basın şeref kartı sayısı 292 ve serbest gazeteci kartı sayısı ise 365'tir. Toplam basın kartı sayısı ise 9509'dur.

Bu sayısal verileri doğru değerlendirmek gerekmektedir. Eldeki verilere göre basın sektöründe 27 sıra numaralı işkoluna göre çalışanların toplam çalışanlara oranı, yüzde 35-40'lar civarındadır. Aslında sadece sarı basın kartı taşıyanlar açısından bu rakam düşük kalmaktadır. Zira 23 Mart 2001 - 24351 numaralı resmi gazetede yayınlanan Basın Kartları Yönetmeliği'nin "Basın Kartı Alacak Kişilerde Aranılan Nitelikler" başlıklı 5.maddesinin (e) bendinde; "5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun hükümlerine uygun sözleşme yapmış olması" ibaresi ile basın kartı alabilme şartı aranmaktadır. Anılan kanunun 4. maddesinde belirtildiği üzere gazeteci ile işveren arasında yapılacak iş akdinde; işin nev'i, ücret miktarı, gazetecinin mesleki kıdemi ve iki yılda bir terfide ücret artış oranının belirtilmesi zorunludur. Kurumlarca yapılan basın kartı başvurularında, başvuru belgeleri arasında yer alan iş sözleşmelerinin bazılarının, anılan kanuna uygun olarak düzenlenmediği saptandığı takdirde, basın mensuplarının bağlı oldukları basın yayın organlarına, çalışanlarının iş sözleşmelerinin 5953 sayılı kanuna

uygun düzenlendikten sonra gönderilmesi halinde başvuruların işleme konulacağı Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nce yazı ile bildirilmektedir. Basın Kartı Yönetmeliği'nin 19, 20, 21 ve 22. maddeleri kapsamında, çalışanlardan "5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun" hükümlerine uygun sözleşme yapmış olmaları şartı aranmamaktadır. Bu maddeler kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara dönük basın kartı alabileceklerin niteliklerini içermektedir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun'un 9. maddesi, iş sözleşmelerinin yapılmasının ve feshinin Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirim zorunluluğunu hükme bağlamıştır. Dolayısıyla bu nedenle de, denetim görevi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın görev alanı kapsamına girmektedir. Ancak bu bildirim gerçekleşmesi çalışanla sözleşmenin Basın İş Kanununa göre yapılması gerekliliğinden doğmaktadır. Yapılan çalışmada işyeri düzeyinde, Basın İş Kanunu ile 1475 sayılı iş kanununa göre yapılan sözleşmelerden hareketle, çalışanların istatistiki bilgileri elde edilememiş ve konunun tarafları olan kurumlar yaptığımız yazışmalar çerçevesinde bu nitelikteki bilgilerin kendilerinde bulunmadığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı işyeri düzeyinde basın kartı sahipleri ile Basın İş Kanununa göre çalışanların sayılarını kıyaslama fırsatımız bulunamamıştır. Bu konu önemlidir. Sektörün kayıtlı çalışanlarına dönük istatistiki bilgi ve sektör işgücü analizi oluşturulamamaktadır. Ayrıca, gelişmelerden hareketle biliyoruz ki, medya sektörümüzde çalışma ilişkilerini önemle etkileyen bir kayıtsız çalışma ortamı doğmuştur. Bir kısım basın kuruluşlarının 212'ye göre istihdam nedenlerinin altında da Basın İlan Kurumu'ndan resmi ilan alabilmek için zorunlu asgari kadroyu gösterme amacı yatmaktadır. Sadece basın kartını elinde tutmak amacıyla çok düşük ücretlerle kadrolu görünerek çalışan insan kaynağı tipi gibi, telif karşılığı ya da kadrosuz çalışmak zorunda kalan birçok gazeteci meslekte bulunmaktadır.

Basın kartı toplam sayısı 9511 ve sarı basın kartı sayısı 6334 olduğuna göre (sürekli, serbest ve basın şeref kartı sayıları bu değerlendirmede hariç tutulmuştur) basın sektörünün yaklaşık %60'ı 212'ye göre sözleşme yapmış görünmektedir. Eğer bu resmi veriler doğru ise; medya sektörümüzde çalışanların sendikal örgütlülüğü üzerinde 212'ye dayalı bir engel bulunmamaktadır. Zira yasal mevzuat açısından gazetecilik işkolundaki sendikalara üyelik hakkı, yalnızca bu işkolundaki iş yasasına dayalı bir iş sözleşmesi olan çalışanlara ait bulunmaktadır.

Oysa –bütün bunlara karşın– 27 sıra numaralı gazetecilik işkolu ile ilgili verilen sendika üye sayıları bilgileri ise kesin ve net değildir. Zaten Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yayınladığı Çalışma Hayatı İstatistikleri yayınında bu durumu itiraf eder nitelikte dipnotları düşmüştür. Buna göre, 2821 sayılı Sendikalar

Kanunu'nun 24.maddesinde "İşçi sendikası üyesi işçinin geçici olarak işsiz kalması veya sendikanın faaliyet alanı içinde kalmak şartı ile başka bir işe geçmesi ile sendika üyeliğinin etkilenmeyeceği"; 25.inci maddesinde ise, "üyelikten çekilen işçinin sendika üyeliğinin bir ay devam edeceği" belirtildiğinden; işten ayrılanların sendika üyelikleri sona ermemekte, bu nedenle de sendikalı işçi sayısı toplamı gerçekleri tam olarak yansıtamadığı gibi bazı durumlarda "sendikalı işçi sayısı, toplam işçi sayısından fazla" çıkabilmektedir (Bkz: Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2002: 109). Eğer sendikaya üye sayıları gerçeği ifade ediyorsa, gerek TGS ve gerekse Medya-Sen'in işyeri düzeyindeki üye sayıları daha fazla olmak durumundadır. Türkiye Gazeteciler Sendikası gerçek üye sayısı verilerini açıklama konusunda ise sessizliğini korumaktadır.

Bu konuda bir başka ipucunu FIJ-EFJ'nin (Uluslararası Gazeteciler Federasyonu - Avrupa Gazeteciler Federasyonu) 26 Nisan 2002 tarihli raporundan elde edebiliyoruz. Raporda kuruluşlar inceleme kapsamlarına özellikle "Mesleki Haklar" başlığı altında "editoryal bağımsızlık ve ifade özgürlüğü koşullarını da dahil ederek, gazeteciler ve medya çalışanlarının mesleki durumlarını incelemek" amacını koymuşlardır. Konumuzla ilgili en çarpıcı ifadeyi şu bölüm oluşturmaktadır;

"Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayımlanan resmi istatistiklere göre, gazetecilik işkolunda yaklaşık 9,800 işçi çalışmaktadır ve TGS'nin kayıtlı üye sayısı da 3,398'dir. Ancak TGS'nin aktif üye sayısı 1000 dolayındadır. Sendikal haklara gerçekten engelsiz olarak kavuşabilen gazeteci sayısı ise sektörde çalışan toplam gazeteci sayısının yüzde 5'ini (yaklaşık 450-500 kişi) güçlükle bulmaktadır."

Kitle iletişim sektörümüzün işgücü ile ilgili nitelikli ve yasal mevzuata uygun ölçümlenebilir verileri tam olarak bulunmamaktadır. Çalışma ilişkilerinin niteliği ise oldukça yıpranmıştır ve çalışanların aleyhine olarak tek taraflı işletilmektedir. Medya sektörü çalışanlarının sözleşme ilişkilerinde masaya güçsüz oturmaları çoğunlukla mesleki haklarını alamamalarıyla sonuçlanmakta, kitle iletişim sektörünün üreticisi tek taraflı olarak egemene bağımlı üretici niteliğine dönüşebilmektedir. Çalışma ilişkilerindeki dengesizliğin yarattığı sonuçlar ise doğal olarak, eşitçil ve demokratik olmayan meslek ilişkilerini beraberinde getirdiğinden dolayı, yayın bağımsızlığı olgusu işlemez hale gelebilmekte, meslek ilkeleri ikinci plana atılabilmektedir.

Sonuç

1950'li yıllarla birlikte ülkemizde, çalışma hayatı ile ilgili olarak birçok sektörde olduğu gibi, kitle iletişim sektöründe de çalışma ilişkilerinin düzenlenmesine dönük çalışmalar başlamış ve 1952 yılında bu alanda oluşmuş 5953 sayılı Basın İş Kanunu ile, basın çalışanları için gerek mesleki ilkeler boyutuyla ve gerekse

çalışma ilişkileri hakları boyutuyla bir çok kazanım geliştirilmiştir. Ancak 1990'lı yıllardan bu yana, 212 sayılı Basın İş Kanunu olarak anılan 5953 sayılı yasa uygulamaları ve çalışma ilişkileri ciddi bir erozyona uğramıştır. Basın İş Kanunu uygulaması çalışma ilişkilerinde, sektörümüzde nadir görülen bir uygulama haline gelmiştir. Bugün medya sektöründe Basın İş Kanununa göre çalışanların istatistiki verilerini bile elde etmek bir sorundur. Çalışma Genel Müdürlüklerinden 212 sayılı yasaya ve 4857 sayılı iş yasası ile değişik 1475 sayılı iş yasasına göre sözleşme yaparak çalışan gazetecilerin istatistiki verileri alınamamakta ve kurum bu nitelikte istatistiki verinin Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüklerinden alınabileceği ifade etmektedir. Ancak Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü ise, 5953 sayılı yasaya göre işe giriş ve fesih bildirimlerinin Çalışma Bölge Müdürlüklerine yapıldığını belirterek, bu nitelikte bir bilginin bu kurumda olabileceğini ifade etmektedir.

Medya sektörümüzde çalışma ilişkileri gereği, 212 sayılı Basın İş Kanununa göre iş sözleşmeleri yapılmadığı gibi, sendikalı çalışan olmak medya sektöründe çalışabilmeyi engeller nitelikte bir olgu haline gelmiştir. Bu durum medya kuruluşlarının sendikal örgütlenmeye karşı gösterdiği olumsuz bir yargının neticesidir. Ancak sonuçları sektörü özgür iletişim hakkının işlerliğinin zedelenmesine ve katılımcı medya organizasyonlarının zamanla yok olma sürecine girmesine kadar götürebilmektedir. İşvereni ve hatta medya yönetimleri karşısında yasal haklarından ve çalışma hakkı/özgürlüğü gibi temel donanımlarından mahrum kalan "anlam üreticisi" gazetecinin, editoryal bağımsızlığını koruması için gerekli direnç noktalarına sahip olmasını beklemek olanaksızdır. Kaldı ki sayısal verilerin ışığında, 27 sıra numaralı gazetecilik işkolundaki gazetecilik sendikalarının çalışma iş ilişkilerinde etkin olabilmeleri neredeyse imkansız görünmektedir.

Gelişen teknoloji kitle iletişim ortamından, bireylerin eşitçil ve katılımcı olarak yararlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu gelişmeler kitle iletişim üretim ve tüketim ortamının demokratiklik, katılımcılık ve eşitlik kriterlerinin tek göstergesi sayılmamalıdır. Kitle iletişim ortamında çalışma ilişkilerinin bir ekseninde bulunan kitle iletişim üreticisinin fiziksel korunmanın ötesinde, üretim ilişkilerinde de korunması, hem düşünce ve ifade özgürlüğünün temininin güvencesi olacak, hem de iletişim hakkının işlerliliğinin korunmasını sağlayacaktır. Ülkemizde medya sektörü çalışma ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi ve 212 sayılı yasanın işlerliliğinin teminine dönük devletin de katkıda bulunması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, kitle iletişimi yaşam alanı yalnızca üretim ilişkileri niteliğiyle ticari bir alan değil, aynı zamanda insanlığın kolektif mülkiyet, yarar ve miras alanıdır.

Kaynakça

- Alemdar Korkmaz (2001), "*İletişim ve Tarih*", Ümit Yayıncılık, 2. baskı, Ankara.
- "*Basında Tekelleşmeler*" (1989), TÜSES ve İLAD Ortak Yayını, İstanbul.
- Burton Graeme (1995), "*Görünenden Fazlası Medya Analizlerine Giriş*", Çev. Nefin Dinç, Alan Yayınları, İstanbul.
- Curran James (1994), "*Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası*", Medya, İktidar, İdeoloji, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara.
- Duran Ragıp (2001), "*Burası Dünya Polis Radyosu, Global Medya Eleştirileri*", Cogito/İletişim, Yapı Kredi Yayınları, 2.baskı, İstanbul.
- Erdoğan İrfan (1997), "*İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*", İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- MacBride Sean (1993), "*Bir Çok Ses Tek Bir Dünya*", Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayını, Ankara.
- Oktay Mahmut (1990), "*Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlak Kuralları*", Doktora Tezi, İstanbul.
- "*Çalışma Hayatı İstatistikleri 2002*" (2003), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü Yayın No.28, Ankara.